باچا خان رح
او د پښتنو فکري پاڅون

ډاکټر فضل الرحيم مروت

باچا خان رح چې په کومه سيمه (چارسده) کښې سترګې پرانستې هغه د انګرېز استعمار لاندې وه او د نولسمې پېړۍ د انګرېزانو د افغان يا پښتون زمکې وېش کۀ يو خوا جديد افغانستان د سمندر سره د پولې نشتوالے Land locked وۀ نو له بله خوا له آمو نه تر اباسينه پورې ټوله سيمه د يو اځے والي Isolation تورو تيارو کښې پټه وه. انګرېز استعمار د سازشونو په وجه ټوله سيمه کښې خپل زوړ حکمت ((نااتفاقي پېدا کړه او حکومت وکړه)) يعنې Divide and Rule طريقۀ کار خپل کړے وۀ. دا نا اتفاقي صرف د هند د نيمې وچې (برصغير پاک او هند) مسلمان او هندو يا سکھ په مېنځ کښې نۀ وه بلکې ټولو مسلمانانو کښې د شيعه، سُني، دېوبندي، برېلوي او احمدي په نوم وه او څنو سيمو کښې د بندوبستي پښتون اولس او قبائلي پښتون په نوم ئې هم دوام لرلو.

په لنډو ټکيو ټول افغانان يا پښتانۀ د سياسي، فکري، ذهني، معاشي جمود ښکار وو. دوي کښې د خپل شناخت يا پرمختګ جذبې سړې شوې وې خو له خوش بختۍ په **1919** کښې کۀ يو طرف ته غازي امان الله خان د افغانستان باچا کېدو سره خپل استقلال تر لاسه کړو او هغه جمود او سياسي ببلتون ئې مات کړو نو ورسره ورسره ئې د جديديت بنياد هم کېښودۀ. کوم ته چې زۀ ((امان ازم)) وايم. دا نظام په پينځو ستنو Pillars ولاړ وۀ.

- اسلام
- استقلال
- جديديت
- مشروطيت
- ډيموکراسي

غازي امان الله خان غوښتل چې ټول پښتو ويونکي خلق د افغانستان سره يو ځائے شي او د پان افغان Pan-Afghanic خيالات د هغۀ د ټولو پاليسو بنياد وۀ.

په کوزه پښتونخوا کښې د ټولو سياسي او اقتصادي پېښو او ستونزو سره سره د انګرېزي استعمار د پاليسو جواب د درې اړخيزه مبارزو په شکل کښې څرګند شو.

- ❖ يو طرف ته وسله واله مبارزه: چې حاجي صاحب د ترنګزو ورته مجبور کړے شوے وۀ او بيا حاجي مرزا علي خان فقير ايپي د ازادۍ بېرغ اوچت کړو.
- ❖ سوشلسټ/مارکسټ مبارزه: چې په سر کښې ئې کاکاجي صنوبر حسېن مومند، اسلم خان مومند شهيد او مولانا عبدالرحيم پوپلزے ولاړ وو.

❖ د عدم تشدد مبارزه: چې د مولانا فضل محمود مخفي صاحب، باچا خانؒ او خان شهيد عبدالصمد خان اڅکزي په مشرۍ کښې شروع شوه.

په دې ټولو مبارزو او تحريکونو کښې د باچا خانؒ خدائي خدمتګار تحريک په سائنسي بنيادونو بنا شو او دغه وجه وه چې په ټوله کوزه پښتونخوا کښې دا تحريک ډېر زر خور شو. د خدائي خدمتګار تحريک د ختمولو دپاره يو داسې جال خور شو چې هغې کښې يو طرف ته برطانوي استعمار ولاړ وُ او بل خوا د انګرېز پلويان خانان او جاګيرداران او دريمه طبقه پکښې انګرېز پلوه مُليان او پيران شامل وو. باچا خانؒ يو خوا د خارجي سپين انګرېز مقابله کوله او بل خوا ئې د هغو ټولو داخلي او مقامي قوتونو مقابله کوله چې ځانونه ئې د اولس د مشرتابۀ په قطار کښې شمېرل.

ډاکټر پروفېسر عبدالکريم خان خپل ناچاپه پي ايچ ډي مقاله کښې د خدائي خدمتګار په باره کښې ليکي چې:

«انګرېزي تاريخ نويسانو خدائي خدمتګاران جنجاليان Trouble makers ګڼل. د مسلم ليګ پرورده پاکستاني دانشورانو هغوي غداران، کانګرسيان، پښتونستانيان د هندوانو ملګري او ماسکو نواز بلل. د خپلې صوبې سوشلسټانو خدائي خدمتګارو ته د سرمايه دارانو د ټولګي په حېث کتل. ډېرو هندوانو ته خدائي خدمتګاران مسلمانان او ډېرو مسلمانانو ته دوي هندوان ښکارېدل خو باچا خانؒ يوه نوې وررولي راوسته چې هغه د اسلام په تعليماتو د پښتون کلتور او انسانيت اصولو باندې ولاړه وه چې خدمت پکښې قرباني، صبر او عفو پکښې د تصور په توګه نۀ بلکې په عملي توګه شامل وو.»

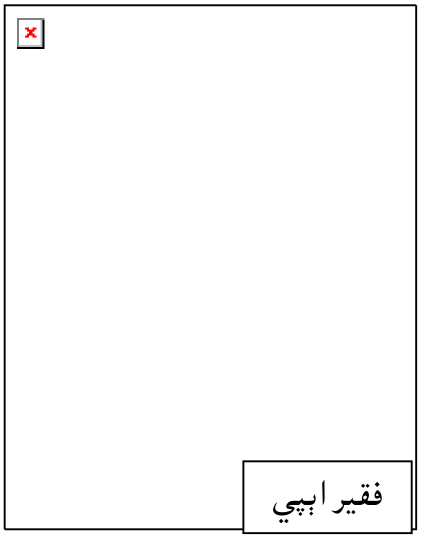

فقیر ایپي

لکه وړاندې ووئيلې شو کوزه پښتونخوا کښې سياسي، فکري، ذهني او معاشي جمود او بېلتون دپاره باچا خانؒ او د هغۀ ملګريو چې کوم کار وکړو هغه د سرو زرو په اوبو ليکل پکار دي. باچا خانؒ او د هغوي ملګريو يو داسې انقلاب راوستل غوښتل چې پکښې دې د فرانس او روس په شان وينه هم توئې نۀ شي، منافرت هم خور نۀ کړي او اتفاق هم راولي. خدائے بخښلي باچا خانؒ د افغانستان ډېموکراټي ګوند د خپل وخت مشرانو نور محمد ترکي، حفيظ الله امين او ببرک کارمل ته وئيلي وو چې:

«انقلاب د اوبو د سېلاب په شان دے. ژوندي او ويښ قومونه اوبو ته بندونه جوړ کړي، پاخۀ ډېمونه جوړ کړي او د سېلاب اوبۀ په کار راولي خو چې کوم قومونه اودۀ او بې اتفاقه وي هغه د سېلاب اوبۀ د خشاک په شان له ځانه سره يوسي.»

خو افسوس چې څنګه مُلا د باچا خانؒ خبره وانۀورېده دا شان د خلق ډېموکراټي ګوند

مشرانو هم د ثور انقلاب **1978** د يو چپ لاسي انقلاب په توګه په افغانستان کښې راوست خو هغه انقلاب د مختلفو وجوهاتو په بنا تباهي، بربادي او بې اتفاقي راوسته او عجيبه خبره خو دا ده چې د ثور انقلاب صرف افغان اولس نه بلکې خپل انقلابي بچيان هم وخوړل او لا تر اوسه د افغان او پښتون په زمکه اور بل دے.

د باچا خانؒ د تحريک په وجه په کوزه پښتونخوا کښې ټول اولس ته معاشرتي برابري حاصله شوه. د مثال په توګه لوهارانو، ترکاڼانو يعني ټولو کسب ګرو ته خلقو په ټيټ نظر کتل خو د خدائي خدمتګار تحريک کښې د هغوي نه سالاران او جرنېلان جوړ کړے شول او دوي ته ئي د خپل حق غوښتلو چل وښودلو او د خپل حق ګټلو دپاره ئي په خپله ژبه پښتو کښې مبارزه شروع کړه او د دې مبارزې شروع ئې د علم نه وکړه او خپل ازاد سکولونه ئي جوړ کړل چې پکښې د علم سره سره د کسب ښودل هم شروع شو.

بل پله ئي د سياسي شعور د بېدارۍ دپاره د پښتو ژبې خپله مجله «پښتون» شروع کړه چې نۀ صرف اولس د خپل چاپېرچل نه خبر کړي بلکې د نړۍ حالاتو باندې به هم دې مجله کښې مسلسل مقالې او مضامين چاپ کېدل او خورېدل.

پښتنو د اقتصاد (کاروبار) نه هم ځان لرې ساتلو ځکه چې دکان کول يا کاروبار کول پښتنو د هندوانو پېشه ګڼله خو باچا خانؒ په خپله دا روايت مات کړو او دکان ئي پرانستو. نورو پښتنو چې دا وکتل چې د باچا خانؒ غوندې سړي دکان پرانستے دے نو د دوي هم کاروبار او اقتصاد ته پام شو.

بله دا چې کله باچا خانؒ په **1929** کښې «پښتون» مجله شروع کړه نو هغه صرف او صرف په پښتو ژبه کښې وه. دې سره ئي نۀ صرف دا چې د پښتون شناخت دپاره پکښې مضامين چاپ کېدل بلکې په هره بين المللي مسئله به هم پکښې مقالې چاپ کېدلې. دې مجلې سره پښتنو شاعرانو، اديبانو او ليکونکيو ته يوه نوې موقعه په لاس ورغله او په ليکونکيو کښې صرف سړي نۀ بلکې ښځې هم شاملې وې او پښتو ادب دغه وخت ډېر انقلابي پرمختګ وکړو. «پښتون» رساله صرف په کوزه پښتونخوا کښې نۀ خورېده بلکې افغانستان ته هم تلله او هلته غازي امان الله خان په خپله ټولو خلقو ته د مجلې د لوستو تاکيد کولو.

د باچا خانؒ او خدائي خدمتګارانو قېدوبند سره سره په «پښتون» مجله هم ډېر ځله پابندۍ ولګېدې خو د مجلې پېغام شاعرانو او ليکونکيو په خپلو شعرونو او د مشاعرو په ذريعه خورول شروع کړل. د دې ټولو کوششونو برکت وۀ چې بره په افغانستان کښې د ويښ زلميانو نهضت مخې ته راغلو کوم چې عېن د «امان ازم» او باچا خانؒ په فکر پورې تړلي وو بلکې د خدائي خدمتګارو تحريک غوندې ئي يو لوئے پلېټ فارم افغانانو يا پښتنو ته په لاس ورکړو. کوم چې د افغانستان سياست په شلمه پېړۍ کښې په مخ بوتلو او ښکته پښتونخوا کښې ئي هاغه سياسي جنبش راپورته کړو چې د سياست د لارې د انګرېز په دور کښې ئي هم حکومت وکړو او د خاورې د ازادۍ دپاره ئي نۀ صرف لاره هواره او جوړه کړه بلکې په خپله خاوره د خپل اختيار په خبره تر اخره

وختـه کلـک ولاړ وو چې د وروروليـ او اتفـاق لار
صرف او صرف علم، تعليم او عدم تشدد دے او د
ټولو نه لويه خبره دا چې يو کليوال تحريک ئې د
کلـو نـه ښـاريو تـه وغزولـو او بيـا ئـې پـه ټـول هنـد
وپيژنـدو او دغـه رنـګ ئـې عـالمي رنـګ او شـکل
واخستو.